

УДК 821.161.2

КАСЯН Л. Г.

«ДОРОГА ДО САМОГО СЕБЕ». АВТОБІОГРАФІЯ РОМАНА КОРОГОДСЬКОГО: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглянуто автобіографію Романа Корогодського. Проаналізовано жанрово-тематичну специфіку твору, окреслено своєрідність виявлення авторського «я», способи авторської рефлексії.

Ключові слова: автобіографія, шістдесятники, жанрово-тематичні особливості, література особистого документа.

На думку науковців, літературних критиків, культурологів в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. все більше зростає інтерес до літератури, яка базується на фактичному матеріалі, документальних свідченнях. «Автобіографічні твори стали ідеальним джерелом для осмислення ідей пов'язаних з визначенням ідентичності особистості, відобразили процес трансформації дійсності і зміни в свідомості людей» [4, 114]. У сфері вітчизняного та зарубіжного літературознавства маємо фундаментальні дослідження автодокументальних жанрів у працях Ф. Лежена, Р. Зіманди, Дж. Олні, М. Чермінської; Л. Гінзбург, А. Тартаковського, І. Василенко, О. Галича, А. Цяпи. Значний масив корпусу української автодокументальної літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. становлять автобіографії та мемуари українських шістдесятників. Дослідженню окремих мемуарних, автобіографічних творів шістдесятників присвячені статті Т. Гажі [1], Г. Маслюченко [3], В. Соболю [5]. Мета нашого дослідження – з'ясувати жанрово-тематичну специфіку автобіографії Романа Корогодського «Дорога до самого себе», проаналізувати особливості виявлення авторського «я», авторської рефлексії.

Історія становлення своєї особистості, у контексті різноманітних стосунків із соціумом є головною темою і предметом зображення в

автобіографії письменника, культуролога Романа Корогодського «Дорога до самого себе» (1996 – 2004 рр.) [2]. Автор відтворює своє життя від народження до часу написання твору, осмислюючи себе в часі, бо для Р. Корогодського особистість загалом і власна зокрема не статична, а динамічна цілісність: «У плині часу я змінювався. Повільно й важко. Полишав прості форми житейських реальностей й набирав смак до складності пізнання існування, осягання самої світобудови» [2, 44]. У процесі самоосягнення й відображення екзистенційних пошуків, перемог, поразок, власного саморозвитку автор вдається як до авторефлексивності, так і автореференційності, узагальнюючи знання про себе для себе і для іншого.

Відповідно до традиційного канону автобіографії, Р. Корогодський починає оповідь із зазначення місця і дати свого народження, походження родини: «Народився 1933 року в Києві, в родині робітників; мати – кравчиня, батько – електрозварник. Обоє були старими більшовиками <...>. Обоє походили з містечкових гебреїв. Мій дідусь і бабуся до шлюбу мали однакові прізвища – Корогодські і жили в Чорнобилі, а походили з села Корогод, де чи не кожний другий був Корогодський» [2, 18].

Варто зауважити, що узвичаєні тематичні автобіографічні блоки (дитинство, юність, родинне життя, навчання, професійна, громадська діяльність та ін.) у творі Р. Корогодського мають різний обсяг інформаційного наповнення залежно від того, наскільки автор вважає події того чи іншого автобіографічного періоду важливими у становленні своєї особистості.

Раннє дитинство, як зазначає автобіограф, фактично втрачено, спогади нестійкі, розмиті й завжди пов'язані з пейзажем «то лимани, море, то майдан якогось міста». Р. Корогодський пояснює це тяжким захворюванням на поліомієліт, у зв'язку з яким п'ять років, з 1935 по 1939, довелося жити в Євпаторії та приміській зоні Києва. Автор чітко пам'ятає

війну та евакуацією, але не розгортає ці спогади у тексті, оскільки «чотири роки перебування в Ташкенті нічим помітним не збагатили мене. Навчився грати в карти й читати книжки» [2, 19].

Найяскравіші враження дитинства та ранньої юності, які сколихнули емоційно і позначилися на внутрішньому духовному розвитку, – перебування після повернення з евакуації у містечку Вінківці колишньої Кам'янець-Подільської області. Там «вперше почув українську мову як засіб спілкування» і перший друг Борис Ралко розповів, «що була Україна, її виморили голодом і тепер знову нищать голодом, а тих, які рятуються в лісах, убивають» [2, 19]. Та від поезії П. Тичини – збірку «Сонячні кларнети» таємно дала прочитати вчителька української мови Євдокія Федорівна Лісовська: «На мене книжечка справила величезне враження. Я закохався в поезію» [2, 20]. Згадки про навчання у школі та виші мають фактографічний характер, цей життєвий період автор оцінює як емоційно та інтелектуально збіднений: «Школа, навчання у двох університетах (Харківському та Київському), курси іноземних мов мені нічим прикметним не запам'яталися. Хіба що в школі почалася моя дружба з Юрком Воскобойником, як заведено казати, на все життя» [2, 20].

Динаміку саморозвитку автор пов'язує із зацікавленням кінематографом, яке виникло в шкільні роки, хоча й не може знайти пояснення, що ж було поштовхом до цього зацікавлення («Пояснити собі цей факт не можу» [2, 20]). Р. Корогодський зазначає, що найбільше приваблювали фільми Протазанова, Ейзенштейна, італійське неореалістичне кіно, вразили німі фільми Довженка. Для автора важливо зафіксувати етапи особистісного і творчого становлення. Р. Корогодський аналізує фактори, які мали на нього вплив. Так, за свідченням автобіографа, із середини 50-х років він почав комплектувати кінобібліотеку і з книжок «учитися кількох професій, пов'язаних з кіном» [2, 20], внаслідок естетичної самоосвіти здобув нові знання у царині

світової культури, що сприяло розвитку творчого начала: «У другій половині 50-х років я самотужки здобув якісь знання на полі світової культури, опанував естетичні поняття, навчився сприймати класичну музику, відчув потребу самостійної творчості» [2, 20]. Внутрішні прагнення і пошуки співпали зі змінами у суспільстві: «З 1955 року почав жити вітрами «відлиги». Наївно гадав що ось-ось буде добре, країна і я почнемо жити ПО-ЛЮДСЬКИ» [2, 21].

Хронологічно 1959 роком автор закінчує умовну частину автобіографії, яка відображає вікові етапи біографії. Акцент у розгортанні тематичної автобіографічної лінії зроблено на історії, генеалогії особистості, перших особистісних здобутках. Своєрідна вихідна точка, «екзистенційні початки». Далі автор змінює акцент, актуалізуючи лейтмотив твору, зазначений у заголовку, – дорога до самого себе. Образ дороги стає семантичним ядром автобіографії: «Я став на дорогу ПІЗНАННЯ. Все, що я далі писатиму, – це немовби репортаж з дороги, де на мене чекали й розбійники, й просто дрантюхи. Але траплялися неординарні, а то й напрочуд цікаві люди і, нарешті, – святі. Я вдячний долі за те, що вивела мене на битий, чорний український шлях, на якому спізнав, як годиться, й зради, й наклепи, але далеко більше було справжніх друзів, тонких інтелігентів, блискуче освічених інтелектуалів, мистців» [2, 21]. Автор означає себе, як людину, яка проходить свій життєвий шлях, розв'язуючи проблему особистісної ідентифікації, пошуку власної справжності, пошуку себе в цьому світі. Відповідно до цього Р. Корогодський і автобіографічну оповідь будує як шлях, проходження-проживання різних «сфер-світів» на дорозі пізнання, рух від зовнішнього (осягнення різних соціокультурних площин) до внутрішнього (внутрішньої еволюції, духовного особистісного росту, «ясности самоусвідомлення»).

Розповідь про кожен «сферу» становить своєрідний проблемно-тематичний блок. У творі можна виділити такі проблемно-тематичні блоки (умовно означимо їх) як: «Входження у практичний світ кіно»; «Шістдесятництво. Навернення в українство»; «Стосунки з системою»; «Кінокритика»; «Народні промисли»; «Мистецтво. Пізнання України»; «Музична критика»; «ЦДАМЛМ УРСР. Мистецькі видання»; «Вітри перебудови»; «Єрусалим»; «Українська модерна література».

Окремі із них («Входження у практичний світ кіно», «Єрусалим») окреслено завершені, як чіткий відрізок на життєвому шляху, локалізовані в тексті твору, розгортаються за лінійним принципом. Інші («Стосунки з системою», «Шістдесятництво. Навернення в українство») взаємонакладаються, висвітлюються концентрично, нагадуючи, за висловом автора, «природний лабіринт».

Перший тематичний блок, який продовжує загальну хронологію твору, присвячений кіноекспедиції 1960 року – зйомкам фільму «Озівське море», на якому автор працював асистентом режисера. Р. Корогодський зазначає, що мотивом до входження у «практичний світ» кіно було прагнення довідатися «як воно робиться», набути практичних навичок, оскільки подальше творче життя автобіограф пов'язував саме з кінематографом. Лаконічно автор описує своє перебування і своє самовідчуття у дуже специфічній сфері практичного кіновиробництва, яка функціонує за своїми професійними і етичними законами. Не дивлячись на всі суперечності, неприйняття окремих явищ, розбіжності між певними теоретичними знаннями і уявленнями про кіносвіт, за визнанням Р. Корогодського, проходження цього кола збагатило його, підвело до важливого особистісного висновку («від професії режисера треба відмовитися») та стало своєрідним відкриттям країни, розкрило прірву між проголошуваними гаслами і реальним станом речей: «Це було відкриття – адже, окрім книжок, я нічого не знав. Я відкрив для себе країну: страшна

екологія, суцільне розкрадання всього, що можна поцупити, безпробудне пияцтво на всіх рівнях, у всіх галузях (рибалки, моряки, лікарі, вчені, міліція, шофери), духово вбоге, злиденне життя народу» [2, 22].

Наступний тематичний блок присвячений входженню в середовище шістдесятників, заглибленню в український світ. Цій мікротемі автор приділяє найбільше уваги. Вона фактично пов'язує всі наступні блоки, виступає своєрідною основою, кульмінаційною вершиною в житті Р. Корогодського, ключем до розуміння подальших дій і вчинків, закономірності проходження автобіографом тих чи інших «сфер-світів». Саме входження в українське шістдесятницьке середовище автор визначає як момент особистісної самоідентифікації, істинне, справжнє народження. Р. Корогодський ретельно відтворює хронологію свого «вкорінення» в українськість, проростання українськості в собі: «Вечори початку 60-х років мені дали відчутти глибину й обшир української культури – відкривалися незнані імена (Лесь Курбас, Куліш, Петрицький, брати Кричевські, брати Бойчуки), поняття («бойчукісти», «ваплітяни», «нова генерація»). Вивчаючи цей пласт культури, я формувався в новій якості – українського інтелігента. <...> Спілкуватися українською мовою я почав 1962 року. Допомогли дитячі враження від благословенного Поділля, де ми з мамою жили в тітки. Однак говорити вільно, звичайно, не міг. Учився, читаючи поезії Ліни Костенко, Вінграновського, Драча, переклади Миколи Лукаша, Григорія Кочура, Поповича, Сенюк, Доценка, прозу Шевчука, Дрозда, Григора Тютюнника. Це прекрасна школа» [2, 28].

Автор зазначає, що найістотніша роль у його подальшій заангажуванні в українську справу належить Аллі Горській та Іванові Світличному, а разом із входженням в українську культуру відбувалося і його становлення як літератора, кінокритика і величезний вплив на це мали «Горська, Коцюбинська, Світличний, Сверстюк, Дзюба, Шевчук, Симоненко, Жиленко, Ірина і Толя Макарови» [2, 22].

Процесу самоідентифікації і самовизначенню як українського інтелігента, осягненню культурного потенціалу українського народу, сприйняттю української культури як опізнавано своєї, особистісної сфери, на переконання Р. Корогодського, сприяла і подія в особистому житті – знайомство з майбутньою дружиною, бо, «як правило, оцінка певної події як особистої відбувається завдяки тому, що якась інша подія, безумовно особиста, інтимна, окрема, прив'язує суб'єкт до сфери загального, зовнішнього, докладається до реакції на схожі явища як на предмети персонального зацікавлення» [6, 123]: «1963 року я зустрів Оксану Ящишин, і ця зустріч щасливо визначила все моє життя. Передусім особисте. Життя з Оксаною було щасливим, але незвичним, зовсім не схожим на попереднє. Для мене – сутнісно новим. Почалося гармонійне, природне вглиблення в українську реальність у найоптимальнішому варіанті – пізнання Галичини. Тут усе своє: свої поняття про родину, виховання дітей, освіту, релігію, свій погляд на проблеми мови, культури, історії, етнології. Тут я ніколи не чув слова «Батьківщина», та Україна була в крові й розносилася по всьому організму, живила мозок і душу, кожную клітинку майже всіх, з ким я спілкувався» [2, 26]. Поряд із київським культурно-інтелектуальним колом зав'язується тісне дружнє і творче спілкування із львівськими митцями-шістдесятниками, що теж стало вагомим «львівським університетом». Автор констатує, що саме заглиблення в українську культуру сформувало його як творчу особистість, сприяло самовизначенню, дозволило знайти себе, «вписало його існування в світобудову», виробило світогляд: «На кінець 60-х років я відчув себе українським інтелігентом, тобто на абсолютно всі події, що відбувалися в країні, я дивився крізь призму України – що вони значать для мого краю» [2, 28].

Важливою автобіографічною темою для Р. Корогодського є стосунки із тоталітарною системою. У цьому проблемно-тематичному

блоці автор на власному досвіді описує становище творчої особистості, яка не вписується в ідеологічні рамки. Виклики впродовж чотирнадцяти років на виснажливі, «втомлюючі й нудні «співбесіди» в КДБ, постійний психологічний тиск, неможливість нормально працювати за фахом. Автор зазначає, що звільняли його чотирнадцять разів, а вимушене безробіття могло тривати роками. Р. Корогодський висловлює своє ставлення до вимушеного «спілкування»: «згадую усю ту кухню як огидний сон», пояснює свою лінію поведінки: «я не вірив у можливість їм щось довести, у чомусь переконати, тому, якщо міг, завжди їх уникав і ніколи не вступав з ними в будь-яку гру», оцінює співвідношення сил у нерівному поєдинку між системою і особистістю: «Переконаний – це була машина, котру переграти неможливо» [2, 32].

Інший ракурс розгортання теми «стосунки із системою» – осмислення автором проблеми самозбереженості, духовної стійкості на обраному шляху. Р. Корогодський розкриває це питання безпачосно, розповідаючи про свою особисту «інтимно-побутову сферу». На думку автора, вистояти, врятуватися від зневіри, йому допомогли розуміння і підтримка родини, спілкування з друзями, взаємини з якими «зберегли надію, що якось усе має змінитися головне втриматися» [2, 39], природою (поїздки до Софіївки, яка «завжди гармонізувала, наснажувала наш дух і вселяла віру, що ми подолаємо й цей (вічно новий!) бар'єр» [2, 37]), домашнім улюбленцем собакою Фалею.

Проблемно-тематичні блоки: «Кінокритика»; «Народні промисли»; «Мистецтво. Пізнання України»; «Музична критика»; «ЦДАМЛІМ УРСР. Мистецькі видання»; «Вітри перебудови»; «Українська модерна література» розкривають творчо-професійне перебування (інколи вимушене) автора у різних соціокультурних середовищах. Розповідь про кожну «сферу» Р. Корогодський будує за принципом «фон – фігура, фігура – фон»: через місткі яскраві деталі, образи сучасників, зображення

середовища, в якому доводилося працювати та самохарактеристику. Так, у блоці «Кінокритика» автор характеризує сферу українського кіно, в якій йому довелося працювати як кінокритикові в кінці шістдесятих років. Тодішню ситуацію в українському кіномистецтві автор називає драмою української культури. Абсолютна бюрократична сваволя, заборона самобутніх фільмів, постійний пресинг талановитих митців і, як наслідок, переїзд одних до Москви, поступки інших системі з подальшою мистецькою деградацією. Одиниці залишалися самими собою, сплачуючи за це високу ціну. Жорстка редакторська цензура. Але разом з тим, наголошує автор, були люди «заряджені на добрі справи», редактори-друзі, які допомагали, «пропускали» вартісні речі.

У самоописі автор представляє свою творчо-діяльнісну динаміку: від усвідомлення приреченості писати «щось вельми загальникове, в жадному разі не торкаючись ані кричущих суспільних проблем, ані історичних, ані специфічно мистецьких» [2, 23], пошуку виходу із такого становища, пошуку можливості висловити свої етичні і естетичні погляди (через добір різних художніх засобів, розмаїття інтерпретацій, жанрів, героїв, тем, цитат). Р. Корогодський характеризує окремі свої статті, брошури, зазначає своєрідність впливу на його становлення як кінокритика Ю. С. Левіна. Узагальнюючи і оцінюючи зроблене в сфері кінокритики, автор доходить до висновку, що завдяки людям небайдужим до української культури йому «вдалося надрукувати принципові твори, що великою мірою були характеристикою моїх громадських устремлінь, естетичних понять і уявлень щодо мистецтва як такого» [2, 24].

Окреслюючи своє перебування в кожній сфері, автор зазначає свої творчі здобутки (написані статті, підготовлені видання, здійснені проекти) і фактори, які впливали на його внутрішній розвиток, вказує на розширення свого світосприйняття і світорозуміння, яке з'явилося внаслідок проходження цих світів. Наприклад, дворічна праця у системі

народних промислів (в Центральній художньо-експериментальній лабораторії) відкрила обшири української народної творчості, познайомила з Полтавщиною, з «етнологічним типом людей цього регіону», сприяла дружбі з художницею О. Селюченко. Завдяки видавництву «Мистецтво» відбулося знайомство з І. Вороною, І. Стешенко, на все життя встановилися приязні стосунки з Г. Логвином, якого Р. Корогодський вважає своїм вчителем в мистецтвознавстві. Численні поїздки у видавничих справах дозволили відвідати різні куточки України, осягнути її фізично і чуттєво: «Завдяки «Мистецтву» я пізнав Україну» [2, 32]. Змістовно-тематичний блок «Українська модерна література» – це розповідь не лише про реалізацію видавничого проекту, спрямованого на вироблення в суспільстві нового сприйняття української літератури – як естетичного модерного явища ХХ століття, а й про нове «відкриття» давнього друга В. Шевчука, про взаємини з Ю. Шерехом, твори якого, на переконання автора, зробили його іншою людиною, а «Шерехів університет» виявився найцікавішою порою навчання. Р. Корогодський у процесі авторефлексії стверджує, що для нього саме література є справою життя.

Змістовно-тематичний блок «Єрусалим», вплітаючись у загальну канву автобіографічної оповіді, має дещо інший (не творчо-професійний) характер, ніж вище зазначені тематично-змістові блоки. Як і блок «Українська модерна література» він теж є своєрідно підсумковим, але підсумковим у духовній сфері автора. Р. Корогодський розповідає про мандрівку по святих місцях і виявляє свої світоглядні цінності як християнина.

«Дорога до самого себе» Р. Корогодського – яскравий зразок жанру автобіографії в українській літературі ХХІ ст. У рамках основної теми – становлення власної особистості, завдяки чітким змістовно-тематичним блокам, автор синтезує установки традиційної, духовної та творчої

автобіографії. Розглядаючи власне життя як «суцільне випробування на здатність позбутися ідеологічних кайданів, позбутися стереотипного мислення, випробування на витривалість» [2, 44], автор не просто описує минулі події, а в процесі дослідження й аналізу власних відчуттів, переживань виявляє сенс людського існування, здійснює самопрезентацію власного досвіду та опосередкованого досвіду культурного життя суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гажа Т. П. «...Повідати світові своїм, жіночим голосом», або шістдесятництво крізь призму мемуаристики: «Номо feriens» Ірини Жиленко (1997—1998) / Т. П. Гажа // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — 2002. — № 572. — Сер. Філологія. — С. 296—302.
2. Корогодський Р. Дорога до самого себе // Брама світла : Батьки / Роман Корогодський. — К. : Гелікон, 2004. — С. 19—44.
3. Маслюченко Г. О. Жанрові особливості «Головних книг» О. Берггольц та І. Жиленко (на матеріалі творів «Денні зірки» та «Номо feriens») / Г. О. Маслюченко // Актуальні проблеми літературознавства : зб. наук. пр. — Дніпропетровськ : Навчальна книга, 2002. — Т. 13. — С. 48—155.
4. Первушина Л. Описывая ее жизнь : экспериментальное автобиографическое творчество современных писательниц США / Любовь Первушина // Сучасні літературознавчі студії. Модуси автобіографічного письма : зб. наук. пр. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. — Вип. 7. — С. 114—119.
5. Соболев В. Новочасна сповідь чи традиційний щоденник? / Валентина Соболев // Слово і час — 2005. — № 10. — С. 31—39.

6. Цяпа А. Г. Автобіографія як проекція творця та національної літературно-культурної традиції (У. Самчук, Е. Канетті) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Цяпа Андрій Григорович. — Тернопіль, 2006. — 212 с.

КАСЯН Л. Г.

**«ПУТЬ К САМОМУ СЕБЕ». АВТОБИОГРАФИЯ РОМАНА
КОРОГОДСКОГО: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ**

В статье рассматривается автобиография Романа Корогодского. Проанализирована жанрово-тематическая специфика произведения, своеобразие присутствия авторского «я», способы авторской рефлексии.

Ключевые слова: автобиография, шестидесятники, жанрово-тематические особенности, литература личного документа.

KASYAN L.

**«A ROAD TO THE VERY SELF». THE AUTOBIOGRAPHY OF
ROMAN KOROGODSKYI: GENRE-THEMATIC FEATURES**

The article considers Roman Korogodsky's autobiography, analyzes genre-themed content, originality of authorial detection and ways of authorial reflection.

Key words: autobiography, sixties, genre-themed content, literature of «I» personal document.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2012 р.

